

УДК 371.315.6:51

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.46.24-28>

О. Скрыбін, канд. істор. наук
skryabin07@meta.ua
ORCID ID 0000-0003-2719-8400,
Ю. Черних, канд. техн. наук, доц.
ucher0809@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-0780-6627
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
О. Черних, ст. наук. співроб.
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
pchole@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-9865-5598

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ПРОВЕДЕННЯ АТО ТА ООС ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

На основі аналізу спостережуваних основних чинників обґрунтовано актуальність визначення (уточнення) вимог до професійної підготовки військових фахівців, які проходять підготовку у ВВНЗ за спеціальностями: "Воєнні науки", "Національна безпека", "Безпека державного кордону". Дослідження базується на загальному переліку вимог, сформульованих у термінах компетентностей і результатах навчання, до військових фахівців і визначається відповідними професійними стандартами, стандартами вищої освіти та освітніх програм підготовки за кожною спеціальністю на певних рівнях освіти. Мета дослідження – спроба обґрунтувати доцільність впровадження досвіду проведення анти-терористичної операції (АТО) та операції Об'єднаних сил (ООС) ЗСУ при визначенні вимог до професійної підготовки офіцерських кадрів. Встановлено, що рівень підготовки і загальний перелік компетентностей, якими володіє випускник ВВНЗ, не повною мірою задовольняє потреби сучасного війська, що яскраво доводить досвід бойових дій на сході України. Проаналізовано, що перелік завдань, які вирішують військовослужбовці, постійно розширюється, оскільки поряд з виконанням бойових завдань їх усе частіше залучають до розв'язання проблем соціально-гуманітарного характеру, що вимагає сформованості як професійного, так й соціального компонентів потенціалу особистості військово-службовця. Зі зростанням вимог до загального рівня професійної підготовки військових фахівців з'являються і нові вимоги до їхньої соціально-гуманітарної підготовки. Розглянуто такі нові вимоги до підготовки: підвищення рівня лідерських якостей офіцера; формування його особистих цінностей і чітких власних цілей; здатність протидіяти інформаційно-психологічним впливам противника в межах інформаційного протиборства; спроможність налагодження комунікацій між військовими підрозділами та місцевим населенням, що перебувають у районі бойових дій тощо. Проаналізовано і розкрито суть зазначених вимог. Для розв'язання поставлених дослідницьких завдань використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження, а саме: теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація й узагальнення інформації щодо сутності та змісту визначених завдань, моніторинг існуючої системи підготовки військових фахівців, узагальнення, загальнонаукові методи системного підходу, експертна оцінка, аналіз та інтерпретація отриманих емпіричних даних.

Ключові слова: військові фахівці, професійна підготовка, вищі військові навчальні заклади, компетенції, вимоги, досвід АТО та ООС.

Постановка проблеми. Актуальність визначення (уточнення) вимог до професійної підготовки військових фахівців, які проходять підготовку у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) за спеціальностями в галузі знань "Воєнні науки", "Національна безпека" та "Безпека державного кордону", зумовлена такими чинниками:

- прийняття упродовж останніх років ряду нормативно-правових актів з безпекової, оборонної та освітньої політики держави, подальшого розвитку ЗСУ [1–5];
- потреба оперативного реагування системи військової освіти на докорінні зміни в зовнішньому і внутрішньому безпековому середовищі держави та необхідність подальшого динамічного розвитку основних складових сектора безпеки й оборони, сумісних зі структурами країн-членів НАТО;
- необхідність подальшого розвитку ЗСУ з урахуванням сучасних поглядів на застосування військових формувань у збройних конфліктах та досвіду проведення антитерористичної операції на сході України (АТО) та операції Об'єднаних сил (ООС);
- прийняття нової парадигми під час розробки стандартів вищої військової освіти на основі компетентнісного, міждисциплінарного підходу, з одного боку, та необхідність приведення підготовки офіцерських кадрів у відповідність до європейських та євроатлантичних освітніх стандартів, з іншого боку;
- зростання вимог до випускників ВВНЗ з боку суспільства, керівництва держави, органів військового управління та військ (сил) щодо їхньої компетентності, здатності і готовності до самовдосконалення, застосування

здобутих під час навчання знань, умінь та навичок у постійно змінюваних, екстремальних умовах ведення бойових дій та персональної відповідальності за результати впровадження прийнятих ними рішень тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вдосконалення підготовки фахівців з вищою освітою знайшли ґрунтовне висвітлення в наукових публікаціях і монографіях вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Андрущенко, С. Архангельського, І. Беха, В. Давидова, В. Козакова, В. Кременя, Н. Ничкало та ін. (проблемні питання філософії освіти, організація і методика навчання та виховання у вищій школі, психологічні аспекти розвитку особистості); В. Лугового, С. Ніколаєнка (управління інноваційною освітою); І. Богданової, Е. Короткова, І. Харламова (технології освітнього процесу); І. Зязюна, В. Серікова (гуманістична освітня парадигма, особистісно орієнтоване навчання); А. Підаєва, В. Передрія (Болонський процес, реформування системи освіти в Європі та Україні) та ін.

Проблеми підготовки офіцерських кадрів у системі військової освіти України висвітлені в наукових працях В. Артемова, А. Вітченка, О. Діденка, А. Зельницького, Д. Іщенко, М. Нецадима, Б. Олексієнка, О. Прохорова, Ю. Приходька, В. Стасюка, О. Торічного, В. Ягупова та ін. Проблемам виховання лідерських якостей у військовослужбовців присвячені дослідження О. Бойка, Г. Давидова, В. Каширіна, О. Кокуна, Д. Коцериби, О. Романовського, О. Маковського. Зокрема, системному дослідженню військової освіти присвячені наукові праці М. Не-

щадима [6], теоретичні основи трансформації систем, актуальні проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти висвітлені в наукових публікаціях Ю. Приходька [7].

Мета статті. На сьогодні загальний перелік вимог до військових фахівців визначається відповідними професійними стандартами, стандартами вищої освіти та освітніми програмами підготовки за кожною спеціальністю на певних рівнях освіти. Ці вимоги сформульовані в термінах компетентностей та результатах навчання. Метою дослідження є спроба обґрунтування доцільності впровадження досвіду проведення АТО та ООС ЗСУ під час визначення (уточнення) вимог до професійної підготовки офіцерських кадрів.

Виклад основного матеріалу. Стратегічний оборонний бюлетень України визначив, що "проведена в межах комплексного огляду сектора безпеки та оборони оцінка стану воєнної безпеки держави, а також набутий досвід участі ЗСУ в АТО виявили ряд проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих та потенційних загроз, зокрема необхідність підвищення професійного рівня персоналу сил оборони". Проблемні питання щодо комплектування підготовленими офіцерами частин та підрозділів ЗСУ, які брали участь в АТО також розглядалися експертами НАТО. Відомий британський експерт Глен Грант зазначав: "Наразі в армії існує великий некомплект офіцерів. Молоді люди без досвіду і з сумнівною освітою беруть на себе командування ротами чи навіть вище (заступник командира батальйону, командир батальйону тощо). Система набору, просування та навчання не змінилася, щоб задовольнити реальну потребу в лідерах" [8, с. 214].

На комплектування частин і підрозділів ЗСУ якісно підготовленим молодшим офіцерським складом напередодні та під час АТО безумовно вплинула існуюча на той час організація освітнього процесу у ВВНЗ. Слід визнати, що до початку російсько-українського збройного конфлікту на сході України навчальні програми ВВНЗ не передбачали вивчення питань, пов'язаних з відбиттям можливої збройної агресії з боку Російської Федерації. Від використання терміна "імовірний противник" колишнє керівництво держави і військового відомства відмовилось ще в 90-х роках ХХ ст., замінивши його нейтральним терміном "евентуальний противник", який не асоціювався зі східним сусідом.

Підготовка слухачів (курсантів) ВВНЗ ґрунтувалась переважно на досвіді Другої світової війни, локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Більшість навчально-методичних розробок, бойових статутів і настанов, які використовувались у навчально-виховному процесі, в основному дублювали зміст документів колишньої радянської армії, а результати наукових досліджень з оборонної тематики не давали відповіді на запитання, яким чином вести ефективну боротьбу з незаконними збройними формуваннями в умовах їхньої всебічної підтримки сусідньою державою [9, с. 238-239].

Під час навчання методичні прийоми та способи управління військами у різних бойових ситуаціях зазвичай розробляли науково-педагогічні працівники ВВНЗ, які не брали участі в АТО та ООС і не володіли знаннями та навичками щодо особливостей ведення бойових дій військовими частинами і підрозділами в таких умовах. Подібний підхід до підготовки офіцерів у початковий період АТО іноді навіть призводив до виникнення конфліктних ситуацій між слухачами (курсантами), які мали бойовий досвід, і викладачами, які при підготовці до проведення занять користувалися застарілими методичними матеріалами щодо управління військами, що не сприяло зміні ситуації щодо підвищення рівня професійної підготовки

посадових осіб органів військового управління відповідно до стандартів Альянсу [8, с. 218].

Очевидним є те, що зміст військової освіти потребував невідкладного корегування. Протягом останніх років під впливом проведення АТО та ООС, визначеного державою курсу на євроінтеграцію і зближення з НАТО відбулися значні зрушення в системі підготовки військових фахівців. Продовжують відбуватися інституційні зміни, що пов'язані із запровадженням у систему військової освіти поняття "професійна військова освіта", яка базується на "лідерських курсах", що створені на всіх рівнях підготовки військових фахівців. Досвід бойових дій на сході України підтвердив, що у офіцера мають бути сформовані насамперед певні лідерські якості. Звичайно, авторитет лідера, його ефективність та успіх є результатом роботи всього підрозділу (колективу). Справжній лідер згуртовує навколо себе однодумців, очолює їх, надихає на активну діяльність і бере на себе максимальну відповідальність за результати виконання завдань підрозділом (командою). Беззаперечно, лідерство неможливо без авторитету, тому командир (керівнику) обов'язково необхідно займатися саморозвитком та самовдосконаленням, оскільки його помилка нікельне старання всього колективу. Лідер відповідає за стратегії команди, її синхронну результативну роботу. Він повинен приймати швидкі, а головне правильні рішення за будь-яких умов. Лідерські якості керівника тісно пов'язані з його організаторськими здібностями. Організаційно-управлінська функція лідерства полягає у плануванні та здійсненні керівником заходів, спрямованих на забезпечення виконання особовим складом поставлених перед ним завдань із застосуванням всіх доступних методів, форм і засобів.

Вищевикладене особливо актуально для військових фахівців. Керівництво Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України, аналізуючи рівень підготовки випускників ВВНЗ, неодноразово звертало увагу на відсутність лідерських якостей керівника у молодих офіцерів. Встановлено, що найбільш проблемною є тактична ланка військового управління, оскільки переважна більшість молодих командирів боїться відповідальності, намагається всіляко її уникати. Зважаючи на це, завданням військових вишів є підготовка офіцерських кадрів, будуть спроможних ефективно організувати підлеглий особовий склад для виконання завдань за призначенням, гуртувати особовий склад свого підрозділу, очолити його і вести за собою, виявляючи при цьому відповідальність, впевненість, волю, характер. Із цією метою необхідно впроваджувати систему виховання лідерів у повсякденній діяльності, наприклад, використовувати ротачію командирів навчальних груп (навчальних відділень), пропонувати курсантам проводити практичні заняття, бути інструкторами (командирами) для курсантів молодших курсів, практикувати проблемно-пошукові завдання, для вирішення яких необхідний нестандартний підхід тощо.

Результати досліджень свідчать про те, що сьогодні більшість офіцерів можна віднести до професійно-редуктивного типу моделі особистості, який відзначається перевагою професійного компонента у структурі соціально-професійного потенціалу особистості. Такий офіцер має стійку орієнтацію на вдосконалення професійної майстерності, військової компетентності, чітке виконання своїх професійних обов'язків та досконале володіння озброєнням і військовою технікою. Разом із цим, досвід проведення АТО та ООС свідчить, що такий тип моделі особистості військовослужбовця не повною мірою відповідає вимогам сучасних ЗС. Тому необхідно приділяти більше уваги формуванню гармонійного типу,

що характеризується збалансованістю військово-спеціального та соціального компонентів у структурі соціально-професійного потенціалу.

Серед основних вимог, необхідних офіцеру для ефективного керівництва, є розуміння особистих цінностей та чітких власних цілей [10, с. 91]. Зазначимо, що цінностями є ті явища (або сторони, якості явищ) природи і суспільства, які корисні та потрібні людям історично складеного соціуму або класу як цілі та ідеали. Останнім часом спостерігається занепад ряду традиційних цінностей, серед яких можна зазначити норми поведінки і правила ввічливості, повагу до життя та ближньої людини тощо. Що стосується особистих цінностей військовослужбовця, то від військового керівника щоденно очікують прийняття рішень, які ґрунтуються саме на таких цінностях і принципах. Якщо ж особисті цінності для нього недостатньо зрозумілі, офіцеру не вистачатиме твердих переконань та суджень, які через це можуть сприйматися підлеглими як необґрунтовані. Офіцери, для яких не зрозумілі власні основні принципи, або ті, чиї цінності не відповідають сучасності, обмежені у своїй діяльності розмитістю особистих цінностей. Серед основних цінностей, якими повинен керуватися офіцер-лідер для управління підрозділом, виділяють абсолютно вічні загальнолюдські цінності, що мають універсальне значення та необмежену сферу застосування (доброта, правда, чесність, гідність, мудрість, справедливість тощо).

Національні цінності значущі для одного народу, проте їх не завжди поділяють інші. Наприклад, почуття націоналізму зрозумілі і близькі лише поневоленим народам і чуже тим, хто ніколи не втрачав своєї незалежності. До цієї групи цінностей належать такі поняття, як патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо. Формування національної свідомості та самосвідомості передбачає: виховання любові до рідної землі, до свого народу, готовність до служіння в ім'я України, засвоєння національних цінностей (мови, території, культури тощо), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню національної гідності, залученню слухачів (курсантів) до практичних справ розбудови державності, формування почуття гідності та гордості за свою Батьківщину.

Таким чином, успішність становлення офіцера як лідера залежить від його здатності формувати особисті цінності та чітко визначати власні цілі. Адже міцність і боєздатність армії вирішальною мірою залежать від моральних і ділових якостей, рівня підготовки офіцерського корпусу, який за своїм призначенням покликаний бути військовою елітою українського народу. Отже, завданням ВВНЗ із цього напрямку є створення педагогічних умов, за допомогою яких слухач (курсант) матиме змогу розкрити і вдосконалити під час навчання зазначені якості.

В умовах проведення ООС постає актуальне для військових фахівців питання протидії інформаційно-психологічним впливам противника в межах інформаційного протиборства. Ефективному процесу своєчасного виявлення ознак інформаційно-психологічних впливів, формуванню психологічного захисту та протидії сприятиме розвиток психологічної готовності майбутніх офіцерів до такої діяльності. Зазначена готовність визначає такі вимоги до особистості військовослужбовця: його цілеспрямовані переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, налаштування на визначену поведінку. Зазначимо, що стан психологічної готовності має складну динамічну структуру й є проявом сукупності інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових складових психіки особи. Структурно-психологічну готовність розгля-

дають як систему взаємопов'язаних компонентів: особистісного (професійно важливі якості особистості), інтелектуально-операційного (розвинені загальні, спеціальні та творчі здібності й уміння успішно реалізовувати теоретичні знання на практиці) та мотиваційного (ставлення особистості до професійної діяльності). На нашу думку, інтелектуально-операційний компонент домінує в цій системі. Його основою є: сукупність системних знань про основні засади, методи і прийоми ведення інформаційного протиборства; уміння творчо і критично мислити під час аналізу інформаційного простору; розвинені прогностичне мислення та здібності до моделювання можливих варіантів розвитку подій; навички формування системи протидії та захисту від інформаційно-психологічних впливів.

Досвід проведення АТО та ООС також переконливо свідчить про необхідність налагодження комунікацій між військовими підрозділами, які залучаються до бойових дій, та місцевим населенням. Зазначений напрям діяльності отримав назву цивільно-військове співробітництво (ЦВС). До АТО цей напрям діяльності був майже відсутнім у ЗС України – він тільки теоретично досліджувався і були поодинокі випадки залучення офіцерів ЗС України на міжнародних навчаннях до підрозділів ЦВС. Із початком бойових дій і визволення окупованих територій у деяких населених пунктах постала нагальна потреба швидкого та ефективного відновлення діяльності органів державної влади, комунальних підприємств, закладів охорони здоров'я та освіти. І все це за умови відсутності у визволених населених пунктах представників правоохоронних органів та органів державної влади.

Заходи ЦВС у теорії можуть здатися простими і прозорими за своїм змістом, проте це лише поверховий погляд, оскільки вони вимагають від офіцера певної психологічної стійкості. Основною метою ЦВС є створення сприятливих умов для виконання покладених на збройні сили завдань за призначенням, а також недопущення перешкоджання цій діяльності з боку місцевого населення у районах постійної дислокації військових частин і підрозділів, проведення військових операцій, на шляхах переміщення військ (сил) і під час запровадження заходів правового режиму надзвичайного та воєнного стану, шляхом реалізації заходів ЦВС, спрямованих на формування позитивного іміджу ЗС, пошук ефективних форм взаємодії із цивільним населенням, а також мінімізацію негативного впливу на місцеве населення факторів застосування військ (сил), досягнення мети військової операції [11, с. 17].

Зважаючи на зазначене, важливою вимогою до офіцера є його готовність брати участь у заходах ЦВС. Для виконання цих заходів у районі ООС слід звернути увагу на таке: знання історичних аспектів розвитку регіону; досконале знання нормативно-правової бази з питань, які стосуються району проведення ООС; загальнокультурний розвиток військовослужбовця. Досвід свідчить, що необхідно діяти рішуче, демонструвати впевненість при спілкуванні, бути готовим взяти на себе відповідальність і не давати необґрунтованих обіцянок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Характер російсько-українського збройного конфлікту демонструє, що перелік завдань, які вирішують військовослужбовці, постійно розширюється. Сьогодні поряд з виконанням бойових завдань їх усе частіше залучають до розв'язання проблем соціально-гуманітарного характеру. Це вимагає сформованості і професійного, і соціального компонентів потенціалу особистості військовослужбовця, що відповідає його спрямованості. При цьому досвід проведення АТО та ООС ЗС України свідчить про зростання вимог до загального рівня професійної підготовки військових фахівців. Вища військова

школа має сформувати слухача (курсанта) – майбутнього організатора службової діяльності військових підрозділів не тільки як всебічно розвинену особистість, але й підготувати його до творчої управлінської діяльності, що має забезпечити лідерське становище офіцера у військовому колективі

Отже, пріоритетними завданнями навчально-виховного процесу у ВВНЗ є:

- підготовка професійно компетентного фахівця, який володіє навичками виконання службових обов'язків, знає перспективні форми і методи управління військовим підрозділом, особливо в бойових умовах, прагне до самовдосконалення та саморозвитку у військово-професійній діяльності;

- становлення та розвиток соціально спрямованих ціннісних орієнтацій майбутнього офіцера, які дозволять йому повністю усвідомити своє місце, значення та відповідальність у професійній діяльності згідно з національними інтересами та соціальними потребами;

- формування професійно важливих якостей військового фахівця, що дасть можливість йому ефективно проводити військово-професійну діяльність, бути ініціативним і наполегливим.

На наш погляд, перспективними напрямками подальших досліджень є пошук ефективних шляхів підвищення якості психолого-педагогічного забезпечення формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів з урахуванням нових вимог та досвіду проведення АТО та ООС Збройними силами на сході України. Актуальним науковим завданням постає розроблення нової концепції вищої військової освіти та підготовки військових фахівців у ВВНЗ із визначенням рівнем сформованості передбачених компетентностей.

Список використаної літератури

1. Закон України "Про національну безпеку України" № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469>.
2. Указ Президента України № 555/2015 від 24 вересня 2015 р. "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року "Про нову редакцію Военної доктрини України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
3. Указ Президента України № 240/2016 від 6 червня 2016 р. "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n251>.
4. Указ Президента України № 73/2017 від 22 березня 2017 р. "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України" від 29 грудня 2016 року "Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/2017#n2>.
5. Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р. "Про вищу освіту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Нещадим М. І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика : монографія. К. : ВПЦ "Київський університет", 2003. 852 с.

O. Skriabin, PhD (Historical Sci.)

skryabin07@meta.ua

ORCID ID 0000-0003-2719-8400,

Yu. Chernykh, PhD (Technical Sci.), Ass. Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ucher0809@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-0780-6627,

O. Chernykh, Senior Research Fellow

Ivan Cherniakhovsky National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

pchole@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9865-5598

7. Приходько Ю. І. Актуальні проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи, 2017. № 1(13). С. 275–282.

8. Glen Grant. How Ukraine can build an army to beat Putin. URL: <https://kyivpost.com/article/opinion/op-ed/glen-grant-ukraine-can-build-army-beatputin.html>.

9. Роговенко С., Полторак М. Впровадження в навчальний процес вищих військових навчальних закладів досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України в антитерористичній операції // Військова освіта, 2016. № 1(33). С. 238–243.

10. Островська-Бугайчук І. М. Особисті цінності та цілі майбутнього офіцера як основа його лідерства у військовому підрозділі // Соціально-психологічний портрет військового професіонала : зб. тез доп. Міжнарод. наук.-практ. конф., 14-15 грудня 2017 р. М-во оборони України, Житомир. військ. ін-т імені С. П. Корольова. Житомир : ЖВІ, 2017. С. 91-92.

11. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва. URL: <https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/07/posibnyk-TSVS.pdf>.

References

1. Law of Ukraine "On National Security of Ukraine": № 2469-VIII of June 21, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469>.

2. Decree of the President of Ukraine № 555/2015 of September 24, 2015 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 2, 2015" On the new version of the Military Doctrine of Ukraine": URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

3. Decree of the President of Ukraine № 240/2016 of June 6, 2016 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 20, 2016" On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine": URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n251>.

4. Decree of the President of Ukraine № 73/2017 of March 22, 2017 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine" of December 29, 2016 "On the State Program of Development of the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2020". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/2017#n2>. [In Ukrainian]

5. Law of Ukraine № 1556-VII of July 1, 2014 "On Higher Education". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

6. Neschadym M.I. (2003). Military education in Ukraine: history, theory, methodology, practice: [monograph]. Kyiv: Kyiv University. 852 p. [In Ukrainian]

7. Prikhodko, Y. (2017) Actual problems of the current stage of development of military education. Adult education: theory, experience, prospects. 1(13). Pp. 275–282. [In Ukrainian]

8. Glen Grant: How Ukraine can build an army to beat Putin. URL: <https://kyivpost.com/article/opinion/op-ed/glen-grant-ukraine-can-build-army-beatputin.html>.

9. Rogovenko, S. & Poltorak, M. (2016). Introduction into the educational process of higher military educational institutions of the experience of using troops (forces) of the Armed Forces of Ukraine in the anti-terrorist operation. *Military education*, 1 (33). Pp. 238–243. [In Ukrainian]

10. Ostrovskaya-Bugaychuk I.M. (2017). Personal values and goals of the future officer as the basis of his leadership in the military unit /I.M. Ostrovskaya-Bugaychuk./ Socio-psychological portrait of a military professional: a collection of abstracts of reports between the people. scientific-practical conf., December 14-15, 2017 / Ministry of Defense of Ukraine, Zhytomyr: ZhVI, Pp. 91–92p. [In Ukrainian]

11. Methodical manual for troops (forces) on civil-military cooperation. URL: <https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/07/posibnyk-TSVS.pdf>. [In Ukrainian]

Надійшла до редколегії 16.03.21

IMPLEMENTATION OF THE EXPERIENCE OF ATO AND OYF BY THE ARMED FORCES OF UKRAINE FOR DETERMINING THE REQUIREMENTS TO PROFESSIONAL TRAINING OF MILITARY SPECIALISTS

The article is based on the analysis of the main factors taking place at this time, substantiates the relevance of determining (clarifying) the requirements for professional training of military specialists trained in higher military educational institutions in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security". The study is based on the fact that at present the general list of requirements for military specialists is defined in the relevant professional standards, standards of higher education and educational programs for their training in each specialty at certain levels of education. These requirements are formulated in terms of competencies and learning outcomes. The purpose of the study is to try to justify the feasibility of implementing the experience of the anti-terrorist operation (ATO) and the Joint Forces (JFO) operation of the Armed Forces of Ukraine in determining the requirements for professional training of officers. It is established that the level of training and the general list of competencies that a graduate of a military educational institution has does not fully meet the needs of the modern army. This is clearly evidenced by the experience of hostilities in eastern Ukraine. Analysis of hostilities has shown that the list of tasks to be solved by the military is constantly

expanding. Today, in addition to combat missions, they are increasingly involved in solving problems of a socio-humanitarian nature, which requires the formation of both professional and social components of the potential of the soldier's personality. Along with the increase in the requirements for the general level of professional training of military specialists, new requirements for their social and humanitarian training appear. The following new requirements for training are considered: raising the level of leadership qualities of an officer; formation of his personal values and clear personal goals; the ability to counteract the information and psychological influences of the enemy within the information confrontation; ability to establish communications between military units and the local population in the area of hostilities, etc. The analysis is carried out and the essence of the specified requirements is revealed. To solve the research tasks, a system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research was used, namely theoretical and methodological analysis of the problem, systematization and generalization of information concerning the essence and content of certain tasks, monitoring of the existing system of military training. system approach, expert evaluation, analysis and interpretation of the obtained empirical data.

Keywords: military specialists, professional training, higher military educational institutions; competencies; requirements; experience of anti-terrorist operation and environmental protection.

УДК 378:355.14

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.46.28-32>

А. Юрков, нач. військ. гуманітар.-лінгвіст. факту
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
yrkova.ya@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-7196-171X

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗРОБКИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІстової СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІОГРАМИ ОФІЦЕРА-ПСИХОЛОГА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Професіограма офіцера-психолога ЗСУ чітко визначає, чим займається цей фахівець, які види діяльності домінують у його роботі та які якості забезпечують успішність виконання його посадових обов'язків. Професіограма відповідає на запитання: яка діяльність аналізується і що є предметом та метою цієї діяльності; які критерії оцінки ефективності професійної діяльності; чим зумовлена ефективність професійної діяльності; які фактори впливають на психіку військового фахівця; які особливі вимоги пред'являються до військових. На підставі отриманих і математично опрацьованих результатів анкетування згідно з анкетним опитуванням експертів розраховано професійно важливі якості готовності офіцера-психолога до професійної діяльності в ЗСУ. Визначено показники професійно-важливих (необхідних) якостей, а саме: морально-вольові та емоційні риси офіцера-психолога ЗСУ. На основі науково-практичного аналізу розроблено компетентності, яких набувають при формуванні готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в ЗСУ і які мають бути сформовані як результат професійної підготовки, зокрема такі: орієнтація у складних умовах бойової обстановки; здатність приймати оптимальні рішення та ставити завдання підпорядкованим підрозділам в бойовій обстановці на основі аналізу отриманої інформації; оцінка обстановки і проведених тактичних розрахунків; розробка та ведення бойових документів. Професіограма чітко визначає, чим займається цей фахівець, які види діяльності у нього домінують і які якості забезпечують успішність виконання його посадових обов'язків. Підготовка сучасного офіцера-психолога ЗСУ має на меті забезпечити гармонійний розвиток особистості офіцера ЗСУ, що активує усі закладені в ньому потенційні можливості. Військовий психолог повинен бути підготовленим до практичної діяльності в результаті опанування професійними знаннями, навичками та вміннями (запланований результат навчання), теоретичної підготовленості, сформованості професійних компетентностей військовослужбовця.

Ключові слова: професіограма офіцера-психолога, професійна підготовка військовослужбовців, теоретична підготовка, знання, вміння, навички.

Постановка проблеми. Комплексний аналіз особливостей будь-якої професії, а особливо військовослужбовця, передбачає такі аспекти вивчення професії: виробничу характеристику професії та її спеціальностей, включно із соціальним значенням, соціологічною та соціально-психологічною, педагогічною (перелік обсягу знань і вмінь, необхідних для успішної професійної діяльності, термін професійної підготовки тощо) вимогами професії, а також санітарно-гігієнічною характеристикою, фізичними вимогами до умов професійної діяльності з особливим наголосом на так званих шкідливих для здоров'я виробничих процесах; переліком медичних протипоказань для роботи у цій сфері. Усі ці аспекти вивчення професії військовослужбовця, об'єднані за принципом комплексності, мають бути враховані, хоча і різною мірою залежно від поставленої мети дослідження. Існують різні підходи до побудови професіографічного профілю. Один із найбільш продуктивних і широко застосовуваних запропонував Є. Клімов. Суттєва перевага цього підходу полягає в можливості його реалізації на рівні конкретних діагностичних методик (диференційно-діагностичне опитування, опитування щодо професійної готовності тощо).

Аналіз досліджень та публікацій. Науковими дослідженнями у галузі професіології та професіографії займались науковці В. Бодров [1], Л. Герасименко [4], Є. Клімов [2], Я. Крушельницька [3], Р. Макаров [4], К. Платонов [5, 6], В. Рижиков [7, 8] та ін.; теоретико-

практичні основи розробки професіограми військовослужбовців відображено у працях О. Бондаренка, С. Булого, В. Рижикова та ін.

Вклад основного матеріалу. Процес створення професіограм базується на певних принципах, дотримання яких забезпечує наукову обґрунтованість результатів дослідження. Принципи професіографії сформулював К. Платонов, а саме: комплексність; цілеспрямованість; особистісний підхід; надійність (вимоги до емоційної стійкості особистості в умовах перешкод); диференціація; типізація; перспективність і реальність [5, 6]. У своїй роботі [3] Я. Крушельницька зазначає, що професіограма – це спеціальна карта, яка містить розгорнутий перелік умов і характеристик трудової діяльності конкретної професії, її окремих вимог і професійно важливих якостей, якими повинен володіти фахівець.

Дослідження, які провів Є. Клімов [2], підтвердили, що не існує прямого зв'язку між типологічними особливостями суб'єкта й ефективністю його діяльності. Анкетне опитування фахівців (експертів) є найпоширенішим способом розробки професіограми за оптимальної кількості експертів з кожної професії не менше 250–300. У проведеному нами анкетуванні для визначення готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у ЗСУ брали участь курсанти, які навчаються за освітнім рівнем "магістр", студенти які навчаються за програмою офіцерів запасу, а також офіцери-викладачі Військового інституту КНУ імені Тараса Шевченка. На підставі отриманих і математично опрацьованих результатів анкетування